

GETSEMANSKA URA I MISTERIJ ZAMJENSKOG ISKUPLJENJA U BERNANOSOVIM RAZGOVORIMA KARMELIČANKI

Frano Vrančić

Sveučilište u Zadru
Odjel za francuske i frankofonske studije
francic@unizd.hr

UDK 821.133.1.09Bernanos, G.-2
[https://doi.org/ 10.34075/cs.60.4.6](https://doi.org/10.34075/cs.60.4.6)
Izvorni znanstveni rad
Rad zaprimljen 7/2025.

Sažetak

Cilj je ovoga rada opisati Bernanosovu kristocentričnu viziju života i smrti na primjeru njegovih Razgovora karmelićanki, autorove drame kojoj književni kritičari nisu poklonili dovoljnu pozornost, a koja prepričava sudbinu tragično preminulih časnih sestara compiègnskog Karmela iz vremena Terora. Polazeći od gotovo zaboravljene novele vestfalske katoličke pjesnikinje Gertrud von Le Fort (*Posljednja na stratištu*), pokušat ćemo prikazati kako „francuski Dostojevski“ opisuje put prema Golgoti karmelskih svetica, koje svladavanjem vlastite prirode uz pomoć neograničene Božje milosti pobjeđuju strah od smrti u želji da Francuska zadrži slobodu slavljenja svetih misa i svećeničkih redenja.

Ključne riječi: strah od smrti, Getsemanska ura, svetost, zamjena zasluga, mučeništvo.

UVOD

Bernanosova duhovna oporuka *Razgovori karmelićanki* predstavlja vrhunac cjelokupnoga autorova stvaralaštva prema svim relevantnim književnim kritičarima i teolozima. Riječ je o naručenom djelu napisanom prema noveli *Posljednja na stratištu* (*Die Letzte am Schafott*) njemačke spisateljice Gertrude von Le Fort (1876. – 1971.) i dovršenom svega tri mjeseca prije književnikove smrti u američkoj bolnici u Neuillyju na Seini u srpnju 1948. Njegovu važnost ne treba posebno isticati ne samo zbog brojnih autobiografskih elemenata iz vremena kada se Georges Bernanos (1888. – 1948.) već pripremao za vlastitu smrt i sveprisutnog utjecaja *Posljednjih riječi* (*Novissima verba*) sv. Terezije iz Lisieuxa, čije mu je čitanje „i omogu-

ćilo da oživi redovnice od krvi i mesa“¹, nego nadasve zbog činjenice da su u njihovim dijalozima teme tjeskobe, straha, opet pronadene nade i pobjede nad očajem mnogo naglašenije nego u piščevim romanima kršćanske inspiracije ili promišljanjima o budućnosti despiritualiziranog Zapada iz njegovih borbenih eseja, novinskih priloga i poslijeratnih predavanja na uglednim europskim sveučilištima (Ženeva, Bruxelles, Pariz). Međutim, da bismo mogli razumjeti sve bogatstvo i metafizičku dubinu piščeve kristocentrične vizije svijeta, koja temeljito strukturira Bernanosov posmrtni kazališni komad, potrebno se vratiti u prošlost i prisjetiti mučeništva šesnaest časnih sestara iz Compiègnea koje je blagopokojni papa Franjo kanonizirao u prosincu 2024. godine. Naime, deset dana prije kraja Jakobinske diktature, točnije 17. srpnja 1794., Revolucionarni sud Komiteta javnog spasa pod predsjedanjem Antoinea Fouquiera de Tinvillea osudio je karmelićanke na smrt giljotinom u pariškom predgrađu Vincennes.

1. GENEZA BERNANOSOVIH RAZGOVORA I KNJIŽEVNI I INI UTJECAJI

Nadahnutu pričom o njihovoj mučeničkoj smrti i poznanstvom s njemačkom karmelićankom Edith Stein (sv. Terezija Benedikta od Križa), barunica Gertrud von Le Fort u Münchenu (1931.) objavljuje svoju novelu u kojoj je predratni uspon nacionalsocijalizma na slikovit način doveden u vezu s revolucionarnim čistkama i javnim linčem „najstarije kćeri Crkve“. Budući francuski veleposlanik pri Svetoj Stolici i čuveni tomist „Jacques Maritain je daje prevesti i objaviti šest godina kasnije, 1937., u svojoj kolekciji ‘Otoci’ kod izdavača Desclée de Brouwera. Zatim ju je poslao ocu Bruckbergeru, koji je njome bio toliko oduševljen da ju je podijelio s Bernanosom“² nekoliko mjeseci prije njegova odlaska u Južnu Ameriku. Napisavši filmski scenarij neposredno nakon Oslobođenja, otac Bruckberger moli Bernanosa da napiše razgovore za ovu transpoziciju, što on i čini iz tuniskog Hammameta u proljeće 1948. godine, nakon što je za vrijeme svog sedmogodišnjeg brazilskog egzila prema riječima benediktinca Paula Gordana imao priliku promišljati o vrlo originalnoj baruničinoj noveli. Primivši Bernanosove razgovore s četve-romjesečnim zakašnjenjem, Bruckberger ih pokušava ekranizirati,

---

¹ Guy Gaucher, *Bernanos ou l'invincible espérance*, cerf, Pariz, 1994., 130.

² François Angelier, *Georges Bernanos La colère et la grâce*, Seuil, Pariz, 2021., 526.

no Bernanosov rad u konačnici biva proglašen neprikladnim za snimanje. Sâm naslov Bernanosovih dijaloga, njegovu ediciju kod ugledne izdavačke kuće Seuil i prvu izvedbu na daskama u kazalištu Hébebert 1952. u produkciji poznate glumice Marcelle Tassen-court dugujemo Albertu Béguinu, dok se Francis Poulenc pobrinuo za opernu verziju iz milanske Scale 1957., a Philippe Agostini i otac Bruckberger za pribavljanje novčanih sredstava za snimanje dugo očekivanog filma 1960. Pierre Cardinal potpisuje režiju posljednje verzije filma 1984., u kojem književnikova nećakinja Marie-Amélie Bernanos pokazuje zavidno glumačko umijeće uz sudjelovanje brojnih poznatih imena francuske kinematografije (Suzanne Flon, Madelaine Robinson, Marie-Christine Rousseau, Nicole Courcel, itd.). Ipak, upozorava Michèle Estève, najbitniji izvor Bernanosove drame ostaje novela velike hugenotske obraćenice na katoličanstvo u kojoj je pisac ponovno otkrio sveprisutne motive vlastitog života i cijeloga književnog opusa – „tjeskobu i milost“³. „U svojoj noveli Gertrude von Le Fort usvaja dvostruku perspektivu: duhovnu (pa čak i nadnaravnu), jer Blankina tjeskoba može biti nadvladana samo milošću; povijesnu, jer mlada djevojka postaje simbol Francuske koja se predala Revoluciji iz 1789.“⁴. Pa iako se ova dva djela u velikoj mjeri međusobno nadopunjuju, valja istaknuti kako Bernanos ide mnogo dalje u produbljivanju svojih istraživanja nadnaravnog zadržavajući pritom najvažnije likove, događaje i motive autorice *Veronikinog vijenca*, posebice imaginarni lik Blanke i njezinu želju za pobjedom svojih tjeskoba i strahova u karmelskom zajedništvu i prihvaćanju mogućnosti mučeničke smrti. Štoviše, intuicija nadnaravnog koju osjećamo prilikom čitanja *Posljednje na stratištu* preobražena je u prisutnost nadnaravnog u *Razgovorima karmelićanki*, a sudbina Francuske, zemlje izložene Robespierreovoj strahovladi, i krhke Božje službenice Blanke postaje sudbinom svakoga katolika koji opet proživljava Muku Gospodnju. „Temeljna Bernanosova perspektiva jest perspektiva ‘utjelovljenog duhovnog’. Ta vjernost Utjelovljenju podrazumijeva trostruku podređenost: povijesti pustolovine spasenja; od događaja do njegova psihološkog utjecaja; od psihologije do nadnaravnog. Za razliku od Gertrude von Le Fort, Bernanos ne čini Blankinu sudbinu simbolom one Francuske predane teroru, Njemačke kojoj prijeti nacizam. Povijest uzima samo kao polazište utjelovljene duhovne pustolovine koja uključuje cijelo biće na putu spasenja.“⁵ I dok novela detaljno prepričava uzro-

³ Michel Estève. *Bernanos*, Hachette, Pariz, 1981., 274.

⁴ *Isto*, 275.

⁵ *Isto*, 276.

ke smrti Blankine majke i simbolički najavljuje Teror, Vendejski genocid i dekapitaciju Luja XVI., Bernanos se neće usredotočiti na uzroke ili određene povijesne događaje, nego isključivo na njihove posljedice. Tako u Prologu u prvoj sceni čujemo uzvik stranca koji iz mnoštva upozorava da će se sve „uskoro promijeniti, vi drugi ćete biti zlostavljani, a mi ćemo se voziti u vašim kočijama“⁶. To znači da je strah najvažniji dio dramskog teksta, čija prva žrtva markiza de la Force uskoro umire prilikom Blankina poroda, dok strančev krik ujedno nagovještava i smrt glavne protagonistice i njezinih karmelskih sestara. U tom svjetlu treba tumačiti i vrlo izražen strah koji Blanka osjeća prilikom susreta s gnjevnom gomilom na raskrižju Bucy ili kasnijega samostanskog pretresa revolucionarnog komesara, a koji nedvosmisleno sugeriraju da će se mlada plemkinja teško osloboditi tog urođenog osjećaja i da je on neće lako napustiti čak ni nakon njezina ulaska u Karmel. A ako se psihološki opisi povlače pred nadnaravnim elementima u Bernanosovim dijalozima, to je zato što je nadnaravno neraskidivo povezano otajstvom općinstva svetih i samom Kristovom mukom i smrti, o čemu uostalom i svjedoči Blankino karmelsko ime – sestra Blanka od Kristove Agonije. Doista, Kristova pasija ne samo da duboko prožima ovaj kazališni komad nego je i njegov kamen temeljac jer „ima samo jedno jutro, Viteže, jutro Uskrsa. Ali svaka noć, u koju ulazimo, jest noć presvete Agonije“⁷. Ne radi se ovdje samo o smrtnoj mucu prve priorice Madame de Croissy (majke Henriette od Isusa) i stupanju na novu karmelsku dužnost Madame Lidoine. Jer prema riječima Estèvea, „motivi, simboli, teme i situacije, likovi i događaji, svi nedvojbeno upućuju na nju. U *Posljednjoj na stratištu* zasigurno postoji određeni broj zazivanja getsemanske tragedije. Ali oni su mnogo brojniji u Bernanosovu djelu. Osim njih nekoliko motiva i simbola podsjeća na pasiju u prenesenom značenju. Uskrсни motiv: prva Duhovnikova propovijed održana je tijekom tajnog obreda posvećenog Velikom petku; majka Marija od Utjelovljenja predlaže zajednici časnih sestara mučenički zavjet na uskrsno jutro. Žrtveni motiv: od prvog razgovora priorica Blanki predviđa bolna iskušenja; tijekom svoje agonije ona potvrđuje da će ove kušnje također dijeliti cijela zajednica, naizgled napuštena od Boga“⁸.

---

⁶ Georges Bernanos, *Razgovori karmelićanki*, Verbum, Split, 2001., 19.

⁷ *Isto*, 16.

⁸ Michel Estève, *Bernanos*, 278.

2. RAZGOVORI KARMELIĆANKI, TRAGEDIJA STRAHA ILI DRAMA SVETOSTI?

Blankina se bojažljiva i tjeskobna narav savršeno uklapa u ovu tematiku, premda će ona činiti sve da se riješi egzistencijalnih strahova potisnutih u nutrini vlastitog bića i konačno prihvati razmatranje zavjeta mučeništva koje će zbog krvavih jakobinskih bakanalija i prioričine privremene odsutnosti predložiti majka Marija. Premda su akutni strahovi i kronična anksioznost Bernanosove glavne misli vodilje u najvećoj vjerskoj drami francuske književnosti, tema časti, koja nije odsutna ni u Isusovoj pasiji, izvrsno je nadopunjuje i služi kao svojevrsni pokretač radnje jer Blanka u svojim slabostima i nužnosti pronalaska hrabrosti i plemenitosti koje podrazumijeva osjećaj kršćanske časti, vidi glavne motive svog redovničkog zavjeta. Stoga nas ne čude Blankine riječi upućene njezinu zemaljskom ocu i pristaši prosvjetiteljskih ideala markizu de La Forceu, koji je bezuspješno pokušava nagovoriti na udaju za Gospodina Damasa i odgovoriti od skorog zaređenja: „Ja ne prezirem svijet, jedva se može reći i da ga se bojim; samo, svijet je za mene sredina u kojoj ne bih mogla živjeti. Da, oče, ja fizički ne podnosim njegovu buku, njegovo gibanje; [...] Ali Bog se neće na mene ljutiti. Ja mu žrtvujem sve, ostavljam sve, odričem se svega da bi mi vratio čast.“⁹ Nakon što je postala karmelićanka, Božja milost preuzima Blankinu brigu o povratku izgubljene časti, a njezino ponovno osvajanje bit će jedino moguće prihvaćanjem vlastitog križa i intenzivnim proživljavanjem Kristove smrtne agonije. Tjeskoba koja razdire biće mlade redovnice nestat će čim Blanka prihvati svoje nesavršenosti jer, kao što je to lijepo Bernanos naglasio u romanu *Radost*, strah je „svejedno kći Božja otkupljena u noći Velikog petka“ i nalazi se „uz postelju svake agonije“¹⁰. Dakle, sukob tjeskobe i časti može biti riješen potpunim predanjem Isusu Otkupitelju sudjelovanjem u njegovoj pregorkoj mucu pa Bernanosovi dijalozi zapravo predstavljaju suvremeni prikaz Getsemanske ure koji na svim razinama proživljavaju jedne od posljednjih žrtava Francuske revolucije:

SESTRA MARTA: U Getsemanskom vrtu Krist nije bio više gospodar. Ljudska tjeskoba nikada se nije više popela, ona više nikada neće dostići tu visinu. Ona je u njemu sve prekrila osim krajnjega vrha duše gdje se izvršio božanski pristanak volje. [...]

⁹ Georges Bernanos, *Razgovori karmelićanki*, 19-20.

¹⁰ Georges Bernanos, *Dialogues des Carmélites*, Seuil, Pariz, 1996., 9.

SESTRA KLARA: Mučenici su imali oslonac u Kristu, ali Kristu nije nitko pomogao jer svaka pomoć i milosrđe dolaze od Njega. Nijedno živo biće nije ušlo u smrt tako samo i bespomoćno. [...]

SESTRA KATARINA: On je bio kao najnedužniji čovjek, a kao najveći zločinac, koji nije počinio nikakve krivice odgovarao je za sve, razdiran pravdom i nepravdom kao dvjema bijesnim životinjama.¹¹

Činjenica da mlada redovnica Blanka od Kristove Agonije uzima isto karmelsko ime koje je nekada imala i priorica Madame de Croissy (u stvarnosti nećakinja ministra financija Colberta iz Vlade „Kralja Sunca“) još jednom pokazuje svu važnost pasije za razumijevanje piščeve kristocentrične vizije svijeta jer, kao što je priorica podcrtala Blanki, „tko god ulazi u Getsemani, iz njega ne izlazi više. Osjećate li dovoljno hrabrosti da do kraja ostanete zarobljenica Presvete Agonije?“¹². Relevantnost getsemanske noći u kontekstu progona kršćana ponajbolje opisuju riječi i netom spomenuto pitanje umiruće nadstojnice, koja je, primajući Blanku u novicijat, vrlo dobro shvatila dramatičnost vremen a obilježenog Božjom tišinom i prolivanjem nevine krvi. Upravo iz tog razloga Madame de Croissy i „blagoslivlja Blanku de La Force koja je odabrala biti zatvorenicom Svete Agonije. Prema Bernanosu, sestra Blanka jedina je koja utjelovljuje kršćanski stav u tom vremenu Božje tišine: *U najslabije i najjadnije ruke Bog stavlja barjak Karmela*, a ne u ruke majke Marije koja je željela sličiti na Kristove vitezove koji umiru 'na nogama'. Krvavo znojenje, slabost, muka, prihvaćeni u duhu djetinjstva i siromaštva, u zajedništvu s Isusom, spašavaju svijet. To je slabost dovedena do paroksizma, suprotstavljena Sotoninu najdrskijem trijumfu, koji je Sotonin pravi poraz. *Zašto? Jer postoji Isus Krist*“¹³. Poput razapetog Nazarećanina koji moli Oca da ga „mimoiđe ova čaša“ (Matej 26, 39) ili Bernanosova imaginarnog svećenika Ambricourta (*Dnevnik seoskog župnika*) čije se tijelo i duh isprva žestoko opiru ulasku u smrtnu agoniju, i priorica osjeća veliku tjeskobu u svom Maslinskom vrtu i izražava nadu da je „Bog neće ostaviti i dopustiti da napustim svoje kćeri, a da ih nisam zamolila za oproštenje zbog smrti tako različite od one čiji primjer bih morala dati...“¹⁴. Provedši cijeli život u borbi protiv vlastite prirode i uskraćivanju „svojem bijednom tijelu, čak i najopravdanije ugodnosti“¹⁵,

---

¹¹ Georges Bernanos, *Razgovori karmelićanki*, 89-90.

¹² *Isto*, 35.

¹³ Charles Moeller, *Littérature du XXe siècle et christianisme : Silence de Dieu*, Casterman, Tournai, 1958., 421.

¹⁴ Georges Bernanos, *Razgovori karmelićanki*, 39.

¹⁵ *Isto*, 41.

priorica de Croissy odbija ostaviti ružnu sliku vlastitog preminuća karmelskim sestrama i kritizira sveprisutnu tjeskobu, koja je „pionula uz moju kožu kao voštana maska“¹⁶ i koju ona želi odagnati što dalje od sebe. Izdahnuvši na koljenima na samrtnoj postelji, nadstojničina pasija završava se riječima koje Blanka de La Force, majka Marija i preostale prisutne karmelićanke nerazgovjetno čuju: „MOLI OPROŠTENJE... SMRT... STRAH... STRAH OD SMRTI...“¹⁷. „Ali nije dovoljno pomiriti se sa smrću. Moramo voljeti smrt, željeti je kao najvažniji čin života, bez nastojanja da se izdignemo iznad bijede agonije. Molitva je važan čin jer molimo jedni za druge. Isto vrijedi i za smrt: ‘Ne umiremo za se, nego jedni za druge’. Smrt je čin ljubavi od strane čovjeka. To je povratak Bogu. Borba, tjeskoba, čak i strah dio su vjere. Stoičko prihvaćanje smrti sasvim je deplasi-rano za pravog kršćanina i čini smrt poganskom parodijom. Sama molitva ponekad je ‘sredstvo kao i svako drugo za bijeg, za bijeg – barem za dobivanje vremena’. ‘Naš Gospodin je molio na križu, a i on je vikao, plakao, stenjao i škrgutao zubima’.“¹⁸ Po uzoru na prioricu, sve redovnice iz Compiègnea prolaze kroz svoju Getsemansku uru, što posebice dolazi do izražaja u III. i IV. slici Bernanosovih *Razgovora* kada ona prelazi s osobne na grupnu razinu. Najbolji primjer tog prelaska jest križ od cvijeća koji su za potrebe inauguracije nove priorice izradile Blanka i sestra Konstanca, ali i riječi proganjanog Duhovnika, koji unatoč revolucionarnim progonima pod okriljem noći dolazi održati svete mise u Karmel: „Učinimo se sada i mi sasvim maleni, ne da bismo kao on izmakli smrti, nego da bismo je podnijeli, u slučaju potrebe, kao što ju je podnio On koji je zaista, prema riječima Svetoga pisma, postao janje što se vodi na klanje.“¹⁹ Ili pak riječi nove priorice Madame Lidoine (majke Marije od sv. Augustina), koje su sasvim oprečne zavjetu na mučeništvo majke Marije od Utjelovljenja predloženom „pod iskušenjem svjetovne časti“²⁰: „Čuvajmo se svega što bi nas moglo odvratiti od molitve, pa čak i mučeništva. Molitva je naša dužnost, a mučeništvo nagrada. Kada veliki kralj pred čitavim dvorom dade znak služavki da dođe sjesti s njime na njegovo prijestolje kao ljubljena supruga, bolje je da ona najprije ne vjeruje svojim očima i ušima te da nastavi s

¹⁶ Isto, 41.

¹⁷ Isto, 43.

¹⁸ Léa Moch. *La sainteté dans les romans de Georges Bernanos*, Les Belles Lettres, Pariz, 1962., 90.

¹⁹ Georges Bernanos, *Razgovori karmelićanki*, 83.

²⁰ Monseigneur Patrick Chauvet, *Georges Bernanos Un prophète pour notre temps*, Presses de la Renaissance, Pariz, 2020., 217.

brisanjem prašine.“²¹ Pozvavši redovnice na još intenzivniju molitvu i poniznost zbog donošenja odluke o ukidanju redovničkih zavjeta od strane Nacionalne skupštine, Madame Lidoine izražava uvjerenje da ih Bog neće napustiti („Kada svećenici nedostaju, mučenika ima u izobilju te se tako ponovno uspostavlja ravnoteža milosti“²²) i upozorava majku Mariju od Utjelovljenja („Kćeri Karmela mogu još samo dati svoj život da bi Francuska imala svećenika“²³) da je njezin prijedlog zavjeta mučeništva kao odgovor na progone bezbožne vlasti plod smrtnoga grijeha oholosti i najlukavijih sotonskih obmana. U prioričnim savjetima i recitiranju himne sv. Terezije Avilske objašnjena je i sama esencija karmelskog i drugih crkvenih redova, čiji poziv nipošto nije politička ili ina borba protiv nepravde, već jednostavno ispaštanje u skromnosti i plaćanje njezinog otkupa. „Budući da se ne suprotstavljamo nepravdi, nemamo ni pravo suditi one koji su njezino sredstvo [...] Takvo se siromaštvo ne može liječiti dobrom hranom. Njemu su potrebne molitva, a tradicija je Karmela da ih izvršuje bespriječno.“²⁴ Ova plemenitost svojstvena karmelskoj kongregaciji, ističe čuveni helvetski katolički teolog i književni kritičar Hans-Urs von Balthasar, nije posuđena iz „civilizacije stoljeća (kao što ni sveti Benedikt nije od svijeta primio mjeru koju ‘stavlja’ u središte svoga reda), već je unutarinja nužnost koja odgovara skrivenom otajstvu Krista, njegove ljubavi i njegove žrtve“²⁵. Podsjetivši majku Mariju da je Božja providnost imala svoje razloge da zajednici podari skromnu i jednostavnu poglavaricu poput nje, nadstojnica Lidoine po službenoj dužnosti odlazi na sastanak s karmelskim superiorima u Pariz. U međuvremenu se položaj sestara značajno pogoršava, o čemu najvjernije svjedoče opisi pljačke samostana uz pjevanje neizostavne Karmanjole, progoni Duhovnika i komesarovo priopćenje odluke Zakonodavne skupštine od 17. kolovoza 1792. u vezi s konfiskacijom crkvenih dobara i disolucijom svećeničkih redova i drugih vjerskih organizacija.

KOMESAR: Imate li kakvu žalbu?

MAJKA MARIJA: Na što bismo se žalile kad već sada ne posjedujemo ništa? No nužno je da pribavimo odijela budući da nam zabranjujete nositi ova koja su na nama.

---

²¹ Georges Bernanos, *Razgovori karmelićanki*, 49.

²² *Isto*, 85.

²³ *Isto*, 86.

²⁴ *Isto*, 76.

²⁵ Hans-Urs von Balthasar, *Le chrétien Bernanos*, Parole et Silence, Pariz, 2018., 398.

KOMESAR: Dobro! Zar vam se tako žuri da se oslobodite ovih redovničkih prnja i da budete odjevene kao svi ljudi?

MAJKA MARIJA: Mogla bih vam s pravom odgovoriti da uniforma ne čini vojnika. No mi nemamo uniforme. U bilo kojem odijelu mi ćemo uvijek biti služavke.

KOMESAR: Narodu nisu potrebne služavke.

MAJKA MARIJA: Ali su mu vrlo potrebni mučenici, i tu službu mi možemo preuzeti.

KOMESAR: Koješta ! U ovakvim vremenima umrijeti ne znači ništa.

MAJKA MARIJA: Hoćete reći da živjeti ne znači ništa. Kada je vrijednost života tako smiješno umanjena te nema cijenu veću od vaših doznaka, samo smrt nešto znači i vrijedi.

KOMESAR: Te riječi bi vas mogle skupo stajati da ste ih kazali pred nekim drugim. Smatrate li me jednim od onih krvopija? Ja sam bio sakristan u župi Chelles, kapelan je bio moj brat po mlijevu. Ali, ja moram urlati s vukovima.²⁶

Pomiješavši iznimku i pravilo karmelićanskog reda, u pokušaju pružanja otpora neprijateljima vjere majka Marija od Utjelovljenja zaboravlja riječi preminule priorice Madame de Croissy, prema kojoj „nije Pravilo ono što nas drži, mi smo ti koji držimo Pravilo“²⁷, te sama podvrgava općem pravilu ovu iznimku mučeništva pretvarajući svoju odluku u „iskušenje svjetovne časti“²⁸. Jer, kao što je to precizno sažeo Bonnel, „dijalog između Madame de Croissy i majke Marije [...] naglašava suprotnost karmelskih načela prema načelima svijeta i predstavlja je kao trajnu revoluciju koju časna sestra mora svakodnevno voditi. Ovu borbu protiv načela vremeni-te časti ne treba pogrešno protumačiti. Borba časne sestre ne znači odbacivanje načela časti, već njezinu podložnost redu koji sudjeluje u božanskoj prirodi“²⁹. To znači da strah i tjeskoba koji neprestano oduzimaju Blankin spokoj nisu nešto zbog čega bi je nadstojnica de Croissy udaljila iz Karmela, ne samo zbog Blankinih prvih naznaka odricanja od svjetovnog načina promišljanja i prihvaćanja imperativa borbe protiv vlastite prirode, već napose zbog toga što „Karmel nije nikakav viteški red“³⁰ i što pretvaranje ljudske časti u Božju pretpostavlja drugačije poimanje straha, straha koji više

²⁶ Georges Bernanos, *Razgovori karmelićanki*, 97-98.

²⁷ Isto, 26.

²⁸ Michel Estève. *Bernanos*, 283.

²⁹ Bonnel, Roland G. Révolution et sainteté dans les Dialogues des Carmélites, *The French Review*, (1991.), 4., 790.

³⁰ Georges Bernanos, *Razgovori karmelićanki*, 50.

neće biti u strogoj opoziciji časti. Stoga je Bonnel potpuno u pravu kada naglašava kako su Bernanosovi dijalozi u mnogo manjoj mjeri tragedija straha, a u mnogo većoj drama svetosti. Jer kao što je osobna čast majci Mariji izvor svetosti, tako ni Blankin put do svetosti ne bi bio moguć da se mlada redovnica isključivo oslanja na svoje ljudske resurse i da ona u molitvi i prihvaćanju vlastitih slabosti ne pronalazi prijeko potreban duhovni mir, koji je dovodi do stanja potpunog samoodricanja i nestanka straha od smrti koji je bjesomučno proganja još od njezinog dolaska na svijet u palači de La Force. Pišćev posthumni kazališni komad mistično je djelo čija se mistika ne očituje u individualnom sjedinjenju s Bogom, nego u mogućnosti da redovnice vlastite sudbine podrede sudbinama proganjanih svećenika i vjerničkog puka Crkve u Francuza. „Bernanos ne prikazuje časne sestre, već zajednicu časnih sestara. Svetost se ne stječe mističnim sjedinjenjem, već poslušnošću, što se odražava u strukturi djela, koja suprotstavlja individualnu psihološku razinu kolektivnoj duhovnoj razini. Ta subverzivna mistika jest mistika mučeništva. Nije mučeništvo kao takvo ono što čini sestre sveticama, već poslušnost koju ono podrazumijeva i koja vodi do odricanja i na kraju do odricanja od odricanja.“³¹

3. TEMA DUHOVNE SUPSTITUCIJE I KRISTOVSKOG PRIHVAĆANJA MUČENIŠTVA

Ovo karmelsko zajedništvo u spokojnom življenju evanđeoskih načela i prihvaćanju mučeništva uranja Kristove službenice u Gospodinovu Muku naglašavajući pritom svu važnost neiscrpnog Božjeg milosrđa, otajstva općinstva svetih i supstitucije zasluga u životu i smrti, koje su jedne od najvažnijih osobina cijelog autorova romanesknog opusa. Doista, u *Razgovorima karmelićanki*, ali i u većini Bernanosovih metafizičkih romana (*Prijevara, Radost, Pod suncem Sotone, Dnevnik seoskog župnika*), najduže mračne noći, tjelesne i duhovne patnje protagonista pretvaraju se u svjetlost uskrsne zore. U tom smislu valja protumačiti i već spomenutu agoniju priorice, koja umire u kristovskoj tjeskobi i najvećim strahovima kako bi svojoj najdražoj redovnici čije je karmelsko ime nekoć ponosno nosila osigurala život vječni, ali i njezine pozive Blanki na svetački život, odanost Bogu i Crkvi te njezina upozorenja o opasnostima smrtnog grijeha oholosti i potrebi svakodnevne borbe protiv sotonskih kušnji i duha pobune na koji nisu imune ni najposvećenije osobe:

---

³¹ Roland G. Bonnel, *Révolution et sainteté dans les Dialogues des Carmélites*, 786.

A sada mogu dati samo svoju smrt, svoju siromašnu smrt...[...] Dijete moje, što god se dogodilo, ne zaboravite na jednostavnost. Čitajući lijepe knjige, čovjek bi mogao pomisliti da Bog kuša svece kao što kovač iskušava čvrstoću željezne šipke. No ipak pogledajmo kako kožar isprobava na ruci finoću jelenje kože. Kćeri moja, budite uvijek ta meka i fina stvar u Njegovim rukama! Sveci se nisu ukočeno opirali kušnjama, nisu se bunili protiv samih sebe; pobuna je uvijek đavolska stvar; pogotovu nemojte nikada sami sebe prezirati! Ne može čovjek prezirati sebe i ne vrijeđati pritom Boga u sebi. [...] Preziranje sebe odvelo bi vas ravno u očaj. Sjetite se tih riječi iako vam sada izgledaju nejasne. Dopustite da sve kažem jednom riječju, riječju koja više nikada ne prelazi vaša usta iako je se naša srca nisu odrekla: to je čast; vašu čast, imajte to na pameti, u svakoj prilici čuva Bog. On ju je preuzeo i u njegovim rukama ona je sigurnija nego u vašim. Dignite se ovaj puta, zbilja. Zbogom ja vas blagoslivljem. Zbogom, moje malo dijete...³²

„Drugim riječima kazano, predajte se u potpunosti Bogu; On i samo On vodit će vas gdje On želi. Milost mučeničke smrti zasigurno je najveća čast za Kristova učenika.“³³ Isto vrijedi za razgovore Blanke i sestre Konstance, koja „utjelovljuje radost življenja i bezbrižnost“³⁴, a u kojima potonja dolazi do jedne od najbitnijih misli autora *Velikih groblja pod mjesecinom* prema kojoj „ne umire svatko za se, nego jedni umiru za druge, ili možda čak jedni umjesto drugih?“³⁵. Jer kao što je to izvrsno uočio dobitnik prestižne književne nagrade Goncourt i novinar *Le Figaro*a Sébastien Lapaque, „kad priorica, koja je ipak živjela kao svetica, proživljava bolnu agoniju, sestra Konstanca je ta koja daje ključ drame. Umrla je za drugoga, objašnjava ona Blanki, smrt s kojom se morala suočiti nije bila njezina, prihvatila ju je da poštedi jednu dušu. Spasenje dviju sestara, mlađe i starije, stopljeno je u Božjem pogledu, kao najjači i najslabiji dio duše“³⁶. Blanka ispočetka ne razumije smisao žrtve nadstojnice de Croissy i karmelskog zajedništva u posvećenom životu i smrti, no Konstanca joj nakon početnog čuđenja težini kojom

³² Georges Bernanos, *Razgovori karmelićanki*, 38-39.

³³ Monseigneur Patrick Chauvet, *Georges Bernanos Un prophète pour notre temps*, 200.

³⁴ Marie-Claude Hubert, *Dialogues des carmélites : l'enfant et la mort, Bernanos et les âges de la vie*, sous la direction de André Not, Presses universitaires de Provence, Aix-en-Provence, (2012.), 48.

³⁵ Georges Bernanos, *Razgovori karmelićanki*, 47.

³⁶ Sébastien Lapaque, *Georges Bernanos Encore une fois*, Les Provinciales, Saint-Victor-de-Morestel, 2018., 73-74.

priorica podnosi agoniju i Blankina pitanja o značenju nečije smrti potanko objašnjava svrhu njihova redovničkog poziva ovim riječima:

Sjetite se smrti naše drage majke, sestro Blanka! Tko bi mislio da će joj biti tako teško umrijeti, da će umrijeti tako slabo! Reklo bi se da se u času, kad joj je određivao smrt, dobri Bog zabunio, kao kad vam u garderobi dadnu jedno odijelo umjesto drugoga. Da to mora da je bila smrt za nekoga drugoga, smrt koja nije bila po mjeri naše priorice, smrt premalena za nju kao odijelo koje ne bi mogla navući na sebe...[...] To znači da će se netko drugi, kada dođe čas njegove smrti, začuditi što u nju ulazi tako lako i što se tako ugodno osjeća ... Možda će se čak time i dičiti: «Vidite li kako se tu dobro osjećam, kako li mi ovo odijelo lijepo pristaje».³⁷

S tim u vezi potrebno je kazati i da lik sestre Konstance neodoljivo podsjeća na sv. Tereziju od Djeteta Isusa, i to ne samo zbog njezine privrženosti duhu djetinjstva i hrabrosti pred smrtnim pogiblima, nego i njezina potpunog predanja Božjoj volji i želje da umre mlada kako bi mogla uživati u Gospodinovoj blizini i ljubavi. Predosjećaj iminentnosti dolaska vlastite smrti i žarka želja da svoj život pokloni u zamjenu za prioričin još jednom pokazuju važnost koju Bernanos pridaje temi duhovne zamjenjivosti. Spomenuta tema na poseban se način očituje i u 13. prizoru IV. slike, točnije prilikom izglasavanja zavjeta mučeništva na prijedlog nove Blankine dušobrižnice – majke Marije od Utjelovljenja, kada Konstanca dobrovoljno zauzima Blankino mjesto glasajući protiv, nakon čega potresena Blanka brizne u plač, prekrije glavu rukama i odluči se na bijeg iz Compiègnea. Po povratku iz Pariza priorica Lidoine razgovara nasamo s majkom Marijom, oprašta joj njezino inzistiranje na zavjetu mučeništva te je upita nije li ovim pokazivanjem junaštva ugrozila život najkrhkije među karmelićankama – sestre Blanke od Kristove Agonije:

Oh, ja vas ne korim! Samo sam se uvijek bojala da se ne varate kada vas plemenitost nadahnjuje da zanosu zla suprotstavite zanos dobra kao dva glasa koji se nastoje nadglasati. [...] Da, kada se moć zla, koja je uostalom samo prividnost i iluzija, očituje s najviše buke, Bog ponovno postaje malo dijete u jaslicama, kao da želi izmaknuti svojoj pravdi i, tako reći, prevariti je. [...] Misleći da ste osigurali naš spas, niste li izvrgnuli opasnosti njezin?³⁸

Smatrajući da neće nikada biti vrijedna dostojanstvene agonije, tjeskobnu sestru Blanku vidimo početkom V. slike u rodnoj pariš-

---

³⁷ Georges Bernanos, *Razgovori karmelićanki*, 47.

³⁸ *Isto*, 104-105.

koj palači gdje tužna živi u siromaštvu i oskudici, ali i neopisivoj grižnji savjesti zbog toga što je strah nadjačao njezino obećanje za polaganjem svoga mladog života na oltar vjere i domovine. Prijezir koji ona osjeća prema vlastitu kukavičluku i izdaji sestara iz Karmela prekida posjet očeva kočijaša Antuna, koji je upozorava da je njezin otac markiz de La Force potencijalna žrtva ekspeditivnoga revolucionarnog pravosuđa i njegovih obračuna s razbaštinjenim plemstvom. Antunova intervencija pred sucima i pokušaj pravdanja markiza panegirikom republikanskih vlasti, koje su njegovu kćer „izvukle iz ruku svećenika koji ju ugrabiše njezinu starom ocu da bi je zauvijek zakopali u tamnicama fanatizma i praznovjerja“³⁹, neće uroditi plodom pa će tako i on, nakon kratkog susreta s kćeri u četvrtom prizoru V. slike, biti žrtvom jednosmjernog jakobinskog humanizma i dantonovske opsjednutosti malo vjerojatnim povratkom nekadašnjih monarhista na vlast. Buduća povjesničarka Karmela iz Compiègne, koja je bila odsutna u trenutku uhićenja svojih sestara redovnica, „želi se ponuditi mučenštvu koje je željela više od drugih, a koje joj je uskraćeno. Svećenik sprječava to samoubojstvo“⁴⁰. Osuđena da za poticanje zavjeta na mučenštvu odgovara „Bogu, [...] a ne vašim sestrama“⁴¹ majka Marija od Utjelovljenja ipak pridonosi raspletu drame jer će žrtvovanjem svoje hrabrosti umjesto života, preko misterija zamjenskog iskupljenja svojstvenog romanima Dostojevskog i zaboravljenih Bernanosovih inspiratora Bloyja i Barbeyja d'Aurevillyja, nagnati Blanku na najenergičniji obračun sa svojim strahovima. Ostavši vjerna obećanju danom priorici Lidoine, posjećuje „izgubljenu ovcu“ u njezinu skrovištu, moli je da bez odgađanja napusti očevu imanje te predlaže odlazak na sigurniju adresu u parišku ulicu Saint-Denis kod Duhovnikove nećakinje Roze Ducor. Suočena s dobrotom koju joj pokazuje majka Marija i zamolbom da se priključi dojučerašnjim samostanskim suputnicama kako bi spasila svoju dušu, Blanka joj priznaje da živi u prijeziru pokušavajući se još uvijek opravdati od urođenih strahova koji su opet obuzeli cijelo njezino biće pitanjima: „Što mi se može predbaciti? Što sam učinila zlo? Ja ničim ne vrijeđam dragoga Boga. Rođena sam u strahu, u njemu sam živjela i još živim; svi preziru strah pa je pravo i da živim i u preziru. Tako već odavno mislim.“⁴² Saznavši za smrtnu presudu svojih karmelskih

³⁹ *Isto*, 109.

⁴⁰ Thierry Maulnier, *Les Dialogues des Carmélites de Bernanos*, *Hommes et mondes*, (1950.), 11., 462.

⁴¹ *Isto*, 125.

⁴² Georges Bernanos, *Razgovori karmelićanki*, 113.

sestara prilikom odlaska na tržnicu, Blanka poput sv. Petra negira bilo kakvu vezu s redovnicama iz Compiègnea pod izgovorom da je upravo stigla iz Roche-sur-Yona sa svojim gospodarima te vidno uznemirena dolazi u Rozin stan gdje je nestrpljivo iščekuju majka Marija i Duhovnik. I dok Blanka inzistira da se učini sve kako osuđenice ne bi bile giljotinirane, majka Marija od Utjelovljenja drži da je jedino važna vjernost zavjetu i da ih se ne pusti da umru bez njihove fizičke prisutnosti i svekolike duhovne potpore.

BLANKA: Pa zašto bi im mi bile potrebne da umru!

MAJKA MARIJA: Govori li tako jedna karmelićanka?

BLANKA: Umrijeti, umrijeti, više nemate u ustima druge riječi! Kada će vam svima jednom biti dosta ubijanja i smrti? Hoćete li ikada biti siti tuđe ili vlastite krvi?

MAJKA MARIJA: Strahota je samo u zločinu, moja kćeri, i ta se strahota briše žrtvom nevinih života po kojoj se i sam zločin vraća u red božanske ljubavi...⁴³

Po uzoru na Isusovu muku, i Blanka nevoljko prihvaća kalež smrti i najodlučnije odbija i samu pomisao kako na smrt redovnica, tako i svoj vlastiti martirij, te naglo bježi iz stana uz zaprepaseni Duhovnikov pogled i duboko uvjerenje majke Marije da mladu časnu sestru ubuduće više ništa neće moći odvojiti od Isusove neizmjerne ljubavi. Kušnje i odbijanja getsemanske muke neće zaobići ni druge karmelićanke, koje u dubini tame svoje tamnice također razmišljanju o izbjegavanju giljotine pitajući se sa sestrom Klarom „dokle možemo ići, a da se ne ogriješimo o zavjet što smo ga učinile?“⁴⁴. Sestra Valentina se, pak, pita „Ne bi li za nas bila velika sramota otimati svoj bijedni život iz ruku ubojica svećenika i pljačkaša crkava?“⁴⁵ Ponos što su i dalje na okupu njih nikada ne napušta, a priorične riječi hrabre na njihovu križnom putu jer „nedužni čovjek, koji se opravdava, svjedoči više za istinu nego za sama sebe“⁴⁶ i jer „majke mučenika rijetko kada imaju svoja imena u kalendaru“⁴⁷. Osuđene zbog navodnoga kontrarevolucionarnog djelovanja, vjerskog fanatizma i iščitavanja protuslobodarskih djela, šesnaest časnih sestara (izuzev u odsutnosti osuđene subpriorice majke Marije) pažljivo sluša prioričin govor u kojem Madame Lidoline ističe svoju majčinsku ljubav prema dušama budućih svetica

---

⁴³ *Isto*, 117.

⁴⁴ *Isto*, 121.

⁴⁵ *Isto*, 121.

⁴⁶ *Isto*, 121.

⁴⁷ *Isto*, 122.

i koja ih stavlja „pred obvezu poslušnosti, posljednji put i jednom zauvijek, sa svojim majčinskim blagoslovom“⁴⁸. Svetački život i tragična smrt karmelićanka Bernanosu omogućuje povezivanje nekoliko tema relevantnih za njegova duhovno-povijesna promišljanja, posebice vjerničkih pogroma i persekucija u zemljama nekadašnjeg Istočnog bloka, Francuske revolucije koja pod Péguyjevim i Michéletovim utjecajem u pišćevim brazilskim esejima poprma katolički supstrat, ali i meditacija „o odnosu čovjeka prema njegovoj smrti, a posebno prema njegovoj agoniji. Cjelina je upotpunjena ovim posvećenjem tjeskobe kroz suoblíbenje Kristu u Getsemaniju – tjeskobe, vjernog pratitelja njegovih najgorih noći i najtežih trenutaka njegova života“⁴⁹. Znajući da je autor bio duboko uvjeren da je najveći oblik kršćanske nade svladani očaj i da istinska vjera sadrži dvadeset i četiri sata sumnje minus jednu minutu nade, nismo previše iznenađeni što u Bernanosovim dijalozima Božja milost i „nesudjelovanje majke Marije“⁵⁰ u zajedničkom mučeništvu presudno utječu na Blanku i što ona konačno uspijeva svladati svoju bojažljivu prirodu u trenucima dok karmelićanke odlaze na stratište na Trgu Revolucije pjevajući *Salve, Regina* i *Veni, Creator Spiritus*. Štoviše, zaključuje Halda, cijela autorova mistika proizlazi upravo „iz tog osjećaja zajedništva ljudi u životu i smrti, iz tog osjećaja Otkrivenja oko kojeg je za njega sve uređeno i na vremenskoj i na duhovnoj razini, baš kao što zajedništvo svetih podrazumijeva supstituciju zasluga“⁵¹. Promatrajući mučeničku smrt s okupljenom krvožedom svjetinom, ispunjena snagom Duha Svetoga nekoć anksiozna i prestrašena redovnica, na čijem licu više nije bilo tragova smrtnog straha, odluči se žrtvovati za Katoličku Crkvu, i to u času kada je pakleni stroj doktora Guillotina ugasio glas posljednje časne sestre. Izašavši iz mnoštva, sestra Blanka de La Force dovrši posljednju strofu himna *O dođi, Stvorče Duše Sveti* prije negoli se i ona zauvijek preseli u krilo Gospodnje:

Sva slava Ocu vječnomu
i uskrsnome Sinu mu
sa Tješiteljem presvetim
i sad i vječnost čitavu.

⁴⁸ Isto, 125.

⁴⁹ François Angelier, *Georges Bernanos La colère et la grâce*, 530.

⁵⁰ Monseigneur Patrick Chauvet, *Georges Bernanos Un prophète pour notre temps*, 217.

⁵¹ Bernard Halda, *Bernanos ou la foi militante et déchirée*, Tequi, Pariz, 1998., 150.

*Nagli pokret mnoštva. Skupina žena okružuje Blanku, gura je prema stratištu, a mi je gubimo iz vida. Najednom je utihnuo i njezin glas kao što su jedan po jedan utihnuli i glasovi njezinih sestara.*⁵²

ZAKLJUČAK

Premda je dirljiva novela njemačke književnice Gertrude von Le Fort Bernanosu poslužila kao neiscrpni izvor nadahnuća za pisanje svoga jedinog dramskog teksta, vodeći francuski kršćanski egzistencijalist dobrano je nadvisuje opisima nadnaravnih dijaloga redovnica, njihova svetačkog života i mučeničke smrti dajući im pritom nadasve „originalni i osobni pečat“⁵³. Uz sveprisutnu kristocentričnu viziju života i Getsemanske ure, koja daje puni smisao svakoj ljudskoj muci, u zaključku rada ne smijemo nipošto zaboraviti naglasiti da najmanje komentirano piščevo remek-djelo daje i dogmi zajedništva svetih i zamjenskog iskupljenja najveću metafizičku dimenziju. Jer kao što Bernanosove svete u samostanskoj tišini i samoći pronalaze same sebe i vlastite istine, tako i njihove patnje i svakodnevna iskušenja dobivaju puni smisao jedino ako ih trpe u zajedništvu sa svojim izgubljenom braćom, sestrama i sunarodnjacima čije su grješne duše nerijetko na putu vječne propasti. Unatoč Blankinu privremenom bijegu iz samostana prilikom polaganja zavjeta na mučeništvo, njezine tjeskobe i panični izljevi straha dobivaju tako jedno sasvim drugo značenje, i to ne samo zbog njezina sudjelovanja u nesebičnoj prioričnoj žrtvi i agoniji, nego i Konstancine spremnosti da Blanku liši te iste muke i njezina predosjećaja da će se naizgled karakterno najslabija karmelska sestra vratiti zajednici u najtežem trenutku i tako spasiti svoju dušu polažući život za načelo zamjene koje je neraskidivo povezano sa samim karmelskim pozivom. Na tragu spomenute tajne duhovne zamjenjivosti valja još jednom podsjetiti na originalnost misije sestre Marije od Utjelovljenja, koja u piščevoj drami ne igra toliko negativnu ulogu kako se u prvi mah čini. Vjeran svom srednjovjekovnom smislu za kršćansku čast i obiteljskom rojalističkom naslijeđu, nekadašnji Kraljev kamelot posebice apostrofira njezinu hrabrost pred progoniteljima vjernika, odanost grupnom zavjetu, Karmelu i principu zamjene koji ga karakterizira. Uvidjevši sve slabosti Blankina karaktera, sestra Marija joj nesebično dijeli savjete, pomaže kroz djela pokore i potiče da se uvijek bespogovorno poko-

---

⁵² Georges Bernanos, *Razgovori karmelićanki*, 127.

⁵³ Édouard Leduc, *Georges Bernanos Le Sceptre et la Croix*, Publibook, Pariz, 2016., 140.

rava Božjoj volji. Marijina jednostavnost i poslušnost bit će joj od velike pomoći kada bude nosila teret neizvršavanja zavjeta koje je sama potaknula i poniženja koje osjeća prilikom smaknuća njezinih suputnica. Riječ je o pravom duhovnom mučeništvu jer Marijina patnja u samoći i osjećaj izgubljene časti ne pretpostavljaju prekid karmelskog zajedništva, što zorno ilustriraju i ove svećenikove riječi: „Eto, tu riječ sam čekao! Ne, ja je ne osuđujem! Ona je kod vas krik naravi u agoniji. To je krv, da, krv koju Bog od vas traži i koju treba da prolijete! Znam da biste vi rado dali ovu krv koja teče u vašim žilama, vi biste je prolili kao vodu. Ali svaka kap ove krvi oti- ma vam više nego život!“⁵⁴ A naše promišljanje o martiriju svetica iz Compiègnea završit ćemo riječima Hansa-Ursa von Balthasara koji maestralno zaključuje da karmelićanski život usklađen s ritmom Isusovih patnji na Maslinskoj gori, rastuća prijetnja mučeništva i krvavi jakobinski obračun s navodnim neprijateljima naroda i vatikanskim ortacima ipak nisu najvažnija epizoda Bernanosova dramskog komada, „nego sama Spasiteljeva agonija, toliko golema da istovremeno ustupa mjesto strahu i hrabrosti, najvišoj disciplini i najinvazivnijoj tjeskobi, vedrom dječjem osmijehu sestre Konstan- ce koja sve smatra zabavnim – uključujući Muku, ako je proma- tramo iz anđeoske perspektive – ali i banalnostima svakodnevnog života... A budući da je božanska agonija pozadina na kojoj se odvi- ja sva radnja – autorov očiti uspjeh jest, iako u to nema sumnje – da drama oslobađa, a ne muči; ima istu oslobađajuću narav kao i sakrament, a to je uspjeh koji Claudelu nije polazio za rukom. Nje- zina strogost i njezini zahtjevi nalikuju plamenovima Čistilišta, koji nisu ništa drugo nego plamenovi pateće Ljubavi. Bernanos je ovdje vlastito iskustvo patnje stavio u isključivu službu Crkve i umjetno- sti; ono mu je pružilo boje, ali ono što je naslikao više nije njegova vlastita patnja; to je viša patnja u kojoj se njegova vlastita patnja zaboravlja i pročišćava“⁵⁵.

⁵⁴ Georges Bernanos, *Razgovori karmelićanki*, 126.

⁵⁵ Hans-Urs von Balthasar, *Le chrétien Bernanos*, 399.

GETHEMANE HOUR AND MYSTERY OF SUBSTITUTIONARY
ATONEMENT IN BERNANOS'S *DIALOGUES OF THE CARMELITES*

Summary

The aim of this paper is to describe Bernanos's Christocentric vision of life and death using the example of *Dialogues of the Carmelites*, his posthumous drama that has not received enough attention from critics and which recounts the fate of tragically deceased French nuns from Compiègne's Carmel during the Terror. Starting from the almost forgotten novel by Westphalian Catholic poetess Gertrud von Le Fort (*The Song at the Scaffold*), we will try to show how the "French Dostoevsky" describes the path to Golgotha of the Carmelite women saints, who, by overcoming their own nature with the help of God's unlimited grace, overcome the fear of death in the desire for France to retain the freedom to celebrate Holy Masses and to ordain priests.

Keywords: fear of death, Holy Hour, holiness, substitution of merits, martyrdom.